

BERLINER BEITRÄGE ZUR SKANDINAVISTIK

Titel/
title: *Språk og språkforhold i Sápmi*

Autor(in)/
author: Heiko F. Marten

Kapitel/
chapter: »Hvor står samisk i Norge i dag? Samisk i de norske politiske partienes valgprogrammer i 2005 sett i forhold til internasjonale krav om språkvern«

In: Bull, Tove/Kusmenko, Jurij/Rießler, Michael (Hg.): Språk og språkforhold i Sápmi. Berlin: Nordeuropa-Institut, 2007

ISBN: 973-3-932406-26-3

Reihe/
series:, Berliner Beiträge zur Skandinavistik, Bd. 11

ISSN: 0933-4009

Seiten/
pages: 113–130

Diesen Band gibt es weiterhin zu kaufen. This book can still be purchased.

© Copyright: Nordeuropa-Institut Berlin und Autoren.

© Copyright: Department for Northern European Studies Berlin and authors.

HEIKO F. MARTEN

Hvor står samisk i Norge i dag?
Samisk i de norske politiske partienes
valgprogrammer i 2005 sett i forhold til
internasjonale krav om språkvern

1. Innledning

I den internasjonale diskusjonen om språklige rettigheter blir den samiske språksituasjonen i Norge i dag ofte framstilt som modell for andre språklige minoriteter. Noen ganger prøver minoriteter i lignende situasjoner å lære av Norge. Det ser vi f.eks. er tilfelle i et forskningsprosjekt om samisk i Norge og gælisk i Skottland.¹ Det som er sikkert, er at det har skjedd et paradigmeskifte i samepolitikken i Norge, et paradigmeskifte som andre språklige minoriteter fortsatt bare kan drømme om. Med sameloven og etableringen av Sametinget fikk samene i Norge i løpet av 1980- og 1990-årene i stor grad mulighet til å drive sin egen politikk. Den politiske selvråderetten har i tiden etterpå blitt videreutviklet. Likevel må det sies å fortsatt eksistere en permanent forhandlingsprosess mellom samiske representanter og den norske staten.

Høydepunkter i språkpolitikken så langt er språkloven og opprettingen av forvaltningsområdet for samisk språk, som så sent som i januar 2006 er blitt utvidet med nye områder. Den rettighetsbaserte tilnærmingen til språklovgivningen viser at staten valgte den høyeste graden som kan tenkes i dag i internasjonale språklovdiskusjoner. I motsetning til lovgivning som baseres på plikt til språkplanlegging fra statens side, eller lovgivning som bare skaper *mulighet* for språkvern, fremhever den samiske språklovgivningen i Norge at språkvern ikke bare handler om kulturvern, men også om menneskerettigheter, særlig i sammenheng med urfolksdiskusjonen.

Sametinget har drevet en omfattende språkpolitikk siden begynnelsen av 1990-tallet, og arbeider fortsatt med å gjennomføre tiltak for språkstøtte, og er samtidig opptatt av språksituasjoner som trenger mer oppmerksomhet. Til tross for dette er det likevel grunn til å spørre om hvordan det

¹ SKÅLNES 2001.

samiske språkets virkelighet egentlig ser ut i dag? Og videre: Hva står på agendaen i dag? Hvordan er situasjonen i det nye tiåret og hundreåret som har fulgt etter 1990-tallet, som kan betegnes som suksessfullt med store fremskritt når det gjelder den offisielle språkstatusen. Er språkets status sikker nok, eller burde flere og større skritt tas for å øke bruken av samisk og heve statusen til samisk språk? Hvordan er den politiske holdningen til samisk språk, særlig fra majoritetssamfunnets side? I denne artikkelen ønsker jeg å kaste lys over noen aktuelle utviklingstrekk og bidra til en evaluering av det samiske språkets situasjon i dag. Dette skal skje med utgangspunkt i den internasjonale og den norske språkverdebatten. Spørsmålet om i hvor stor grad samiske krav er politisk akseptert i Norge, vil bli relativt grundig diskutert.

2. I hvilke politiske institusjoner er samiske saker synlige i Norge?

I framstillingen av hvilken politisk rolle samiske saker spiller i Norge i dag, vil jeg først gi en liten oversikt over hvor samiske spørsmål i dag er synlige i det politiske systemet. Figur 1 viser institusjoner og kanaler som er bestemmende for samepolitikken. De skyggelagte sirklene eller sirkeldelene viser den varierende forekomsten av samiske saker i disse politiske institusjonene. Linjene mellom sirklene viser hvor samer kan delta i valg, hvor de kan samarbeide i organisasjoner, eller drive lobbyarbeid. I Figur 1 står Sametinget i en særstilling – med både politisk-representative og administrative oppgaver. Samene har gjennom Sametinget fått mulighet til å bestemme sin egen språkvernpolitikk og til å bruke midlene som den norske staten stiller til rådighet for dette, etter eget valg og på eget ansvar. Sametinget er en akseptert partner i utformingen av norsk samepolitikk og bruker mulighetene sine til å fremme egne ideer om samisk språk- og kulturvern. Sametinget bevilger penger til språkstøtteprosjekter innenfor alle viktige språkdomener. Selv om situasjonen i noen domener er sikrere enn på andre områder (f.eks. opplæring versus økonomiske problemer i samiske strøk), så er muligheten for å gjøre oppmerksom på nødvendige tiltak utviklet på en måte som de fleste andre små språk bare kan drømme om. Dermed har samisk språk en stilling som vanligvis ikke eksisterer for andre språkgrupper.

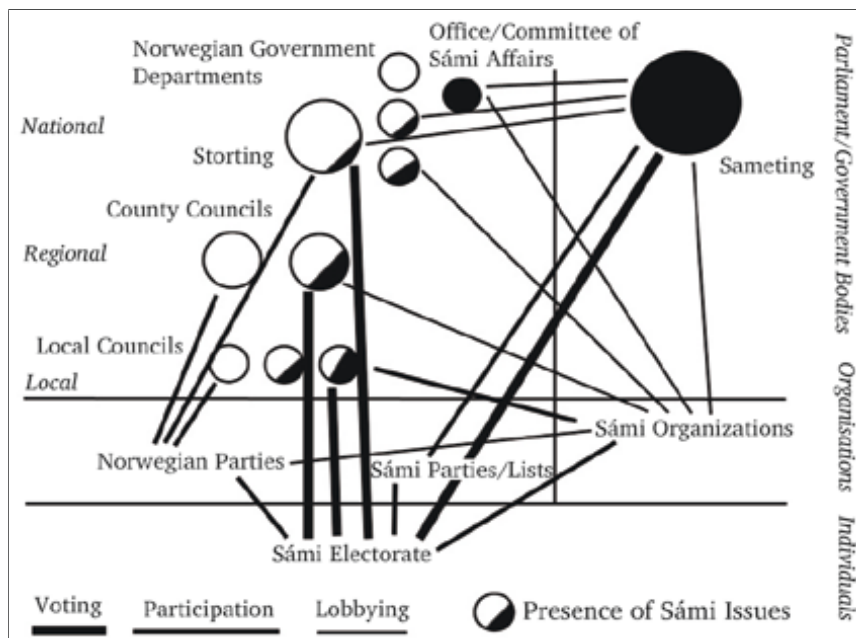
Gjennom Sametinget har samer, og dermed også folk som er aktive i samisk språkpolitikk, mulighet til å påvirke regjeringen, Stortinget, fylker eller kommuner på en institusjonalisert måte, i tillegg til den lobbyvirksomheten som alltid vil foregå på mer eller mindre ad hoc-basis. På den andre siden kan det tenkes at særstillingen til samisk gjennom Sametinget vil kunne føre til at samisk ikke lenger ble ansett som viktig i de politiske majoritetsinstitusjonene, og at politikerne vil kunne synes at det allerede blir gjort nok. Figur 1 viser imidlertid hvor mangfoldig samisk politisk innflytelse er, og hvor mange forskjellige aktører det er som spiller en rolle i disse prosessene. De vanlige veiene til de politiske beslutningsprosessene kan fortsatt brukes til fordel for samepolitiske interesser. På den ene siden handler det om individer, som gjennom valg, deltakelse i organisasjoner, men også gjennom individuelle prosjekter og lobbyarbeid, kan påvirke samiske forhold. På den andre siden finnes det institusjoner, både særsamiske og flertallssamfunnets, som f.eks. politiske partier, som driver lobbyarbeid i regjeringen og deltar i valg. Med dette har samisk muligheter til å være til stede i ulike situasjoner.

I nesten alle de institusjonene som tar beslutninger om samepolitikken, spiller politiske partier en viktig rolle – som hovedorganisasjonene i et representativt demokratisk system. Derfor vil vi senere se nærmere på hovedpartienes syn på samiske spørsmål, ikke bare for å få et inntrykk av hvordan samiske organisasjoner ser på utviklingen, men også for å se hvor sterkt samiske spørsmål står i flertallssamfunnet generelt.

3. Samisk i Norge i forhold til internasjonale mål om språkvern

Etter at vi har sett at samer i dag har mange gode muligheter til å påvirke politiske beslutninger, kan det være interessant å se på ekspertenes syn på det samiske språkets stilling, og på resultatene etter mer enn ti år med konsentrert språkpolitikk.

Europarådets Ministerkomité's evaluering av den andre norske rapporten om regions- eller minoritetsspråk fastslår at mange av forpliktelsene inngått i denne sammenhengen, er oppfylt. Allikevel identifiserer rapporten noen områder som ikke ennå fungerer tilfredsstillende. Angå-

Figur 1: Samiske spørsmål i det politiske systemet i Norge³

ende samisk anbefaler den følgende prioriteter:²

- *Progress in establishing the Inner Finnmark Court as a step to facilitate the use of Sami before judicial authorities;*
- *Increase their efforts to protect and promote Lule and South Sami.*

Andre anbefalinger handler for det meste om at myndighetene skal skape muligheter for praktisk gjennomføring av formelle rettigheter. For eksempel er myndighetene bedt om å sikre »*that the registers accept Sami names in their original form*«, og om å intensivere forsøk på å ansette personer som har de nødvendige samiskkunnskapene for å oppfylle lovgivningens krav.

² COUNCIL OF EUROPE, COMMITTEE OF MINISTERS 2003.

³ Ifølge BRODERSTAD 1995, 7 og LEWIS 1998, 57, utvidet og tilpasset dagens situasjon.

Vi får et lignende positivt-kritisk bilde når vi ser på hvordan lingvister i de siste årene har skrevet om de praktiske konsekvensene av inngåtte lovlige forpliktelser. Huss skriver:

In Norway, it is quite evident that the strong legal position of the Sámi has greatly influenced the development of a wide Sámi infrastructure. North Sámi has entered the domains of primary, secondary and university level education, research, public affairs, media and cultural activities during the last decade.⁴

Etter hennes oppfatning kan nordsamisk gjelde som modell for språklig revitalisering, slik jeg nevnte i innledningen:

The case of the North Sámi in the Sámi core areas has proved that it is indeed possible to reverse language shift and develop a former heavily stigmatized language into a modern language used successfully in most spheres of life.⁵

Todal oppfatter 1990-tallet som et vendepunkt i språkskifteutviklingen pga. den nye lovgivningen og etableringen av nye og styrkingen av eldre samiske institusjoner.⁶ De to hovedfaktorene bak denne tendensen som har motvirket språkskiftet til norsk i samiske områder i Norge på 1990-tallet, var, ifølge Todal, forandrete holdninger blant samer som resultat av den langsiktige gjenreisningen av samisk selvtillit, og den offisielle språkpolitikken som muliggjorde bruken av samisk i stadig flere situasjoner.⁷

Til tross for den positive konklusjonen legger Huss også vekt på at den er gyldig bare for det nordsamiske kjerneområdet:

In areas where Sámi has been extremely stigmatized and where it has ceased to be used for over a generation, linguistic revitalization faces other challenges.

Dette gjelder for både nordsamisk utenfor kjerneområdet og for lulesamisk og sørsamisk. Todal identifiserer også flere gjenstående hindringer.⁸

⁴ Huss 1999, 58.

⁵ Ibid.

⁶ Todal 2002, 214.

⁷ Ibid., 210.

⁸ Ibid., 211.

Antallet språkbrukere går fortsatt ned på grunn av høyere dødstall enn fødselstall. Språktiltakenes implementering må observeres nøyaktig, og posisjonen i media er fortsatt veldig svak.⁹ På samme vis er også Magga 2001 bare forsiktig optimistisk. Mange samer bør fortsatt øke bevisstheten om den samiske kulturarven og om mulighetene som finnes for å bruke språket. Samtidig er de finansielle ressursene fortsatt for svake. Men også Magga konkluderer med at utviklingen, særlig når det gjelder offentlige institusjoner og holdninger i majoritetssamfunnet, har skapt »*a possibility that Sámi language and culture will live, prosper and develop in the Nordic countries and Russia for many years to come.*«¹⁰

Ved siden av denne forsiktige optimismen finnes det også mye mer skeptiske evalueringer. Jansson betoner at lovgivningen ikke automatisk fører til økt språkbruk og gir eksempler som viser at samiskundervisning utenfor kjerneområdet ikke fungerer som den bør.¹¹ Etter hennes oppfatning eksisterer det i mange deler av befolkningen fortsatt skepsis til å oppdra barna på samisk, noe som står i klar motsetning til for eksempel Todals mening:

The situation is in many respects very promising. A strong language shift is being reversed through increased schooling and nursery school services. More and more families want to give the Sámi language to their children. At the same time there are a lot of restraints impeding quick progress. A challenge for the future is to remove as many of these restraints as possible.¹²

Sara tilføyer at

the active use of Sami has been considerably weakened, and in many areas has completely disappeared. This development is now reaching the traditionally safest areas for the Sami language.¹³

Han rapporterer også at

many Sami institutions demonstrate a lack of will and economic ability to

⁹ TODAL 2002, 215–216.

¹⁰ MAGGA 2001, 76.

¹¹ JANSSON 2001, 76.

¹² Ibid., 81.

¹³ SARA 2002, 10.

follow-up the minimum requirements in the body of laws in relation to the Language Act and the Place Name Act.¹⁴

Dette fører igjen til store forskjeller mellom lovgivningen og den praktiske gjennomføringen av reglene. Og endelig, også den semi-offisielle rapporten om samisk språkbruk fra året 2000 viser at mange ønsker og tiltak ikke har blitt realiserte eller fullførte.¹⁵ Alle samiske dialekters status må styrkes, særlig utenfor forvaltningsområdet, mens sørsamisk er fortsatt spesielt truet. Forslag om videre språkvern innebærer flere informasjonskampanjer, opplæringsprogrammer for voksne, særlig utenfor kjerneområdet, og sterkere straffer for myndigheter som ikke følger språkreglene.¹⁶

Etter å ha sett hvordan norske språkforskere vurderer språksituasjonen omtrent 10 år etter at den samiske språkloven ble innført, vil vi nå vurdere disse holdningene i lys av noen av de viktigste internasjonale modellene for mulighet for språkbevaring og/eller trussel om språkdød. Joshua A. Fishmans Graded Intergenerational Disruption Scale (GIDS)¹⁷ gir en ramme for å evaluere hvor truet en språklig varietet virkelig er. Evalueringen baserer seg på varietetens forekomst i ulike språkdomener. Mens et språk som står på det laveste nivå 8, ikke lenger brukes som kommunikasjonsmiddel, er et språk som står på det høyeste nivå 1 nærværende i alle språkdomener, inklusive domener med høy prestisje, og brukes av f.eks. regjeringen, myndigheter og media på både lokalt, regionalt og nasjonalt plan. Huss skriver om Kautokeino og Karasjok at

the status of North Sámi in these areas corresponds to what Fishman denotes as Level 1, that is, cultural autonomy without political independence.¹⁸

Ifølge Huss står nordsamisk sterkt på alle nivåer i GIDS, dvs. også på trinnene 4, 3 og 2 som dreier seg om språkets plass på ulike utdanningsnivå, i det lokale og regionale næringslivet, i lokal og regional administrasjon og i media. Allikevel finnes det gode grunner for å påstå at Huss' holdning er for optimistisk. Igjen må vi komme tilbake til forskjellen mellom ulike geografiske områder. Opplæring, media og myndighetstilbud i

¹⁴ Ibid., 10.

¹⁵ RAVNA 2000, 113–114.

¹⁶ Ibid., 1–2.

¹⁷ FISHMAN 2001, 466.

¹⁸ HUSS 1999, 185–186.

og på samisk eller økonomiske muligheter for å bruke samisk finnes det ikke overalt i Norge. Utenfor kjerneområdet ser bildet svært annerledes ut enn i kjerneområdet, og også Huss bruker samisk for å vise at rekkefølgen av trinnene på GIDS ikke er entydig:

Outside of the Sámi core areas, revitalization does not seem to have progressed in the manner advocated by Fishman, i.e. by first establishing the use of Sámi in homes and in the local community, but rather the other way round: (...) The enhanced status of Sámi as a public language has probably inspired parents to begin to use Sámi in their homes, and the local schools have begun to accommodate the changing attitudes of the parents.¹⁹

En lignende, men mer detaljert evalueringsmodell er Unescos *Report on Language Vitality and Endangerment*.²⁰ Åtte av de ni faktorene som brukes i modellen for å evaluere et språks status, skal beregnes ifølge en skala fra 0 (problematisk situasjon) til 5 (ikke problematisk situasjon). Når vi bruker denne rammen for å vurdere samisk, ser vi at språket kommer ganske høyt på skalaen for alle faktorer. Seks faktorer har direkte tilknytning til språkbruken:

1. Intergenerasjonell språkoverføring: 4 (usikker – mange, men ikke alle barn snakker samisk i familien).
2. Antall språkbrukere (den eneste faktoren uten skala): De samiske språkgruppene er sikkert nok ikke veldig store, men med flere titusen (nordsamisk) og et par tusen (lulesamisk) språkbrukere er de større enn mange andre små språk. Allikevel, forskjellen mellom disse to og de andre samiske språkene er igjen viktig å huske.
3. Forholdet mellom språkbrukere og alle samer: mellom 4 (usikker – nesten alle snakker språket) og 3 (definitivt truet – flertallet snakker språket).
4. Domenetap: mellom 4 (flerspråklig likestilling – både norsk og samisk brukes i de fleste domener) og 3 (samisk brukes i private sammenhenger, men norsk trenger seg langsomt inn også her).

¹⁹ HUSS 1999, 186.

²⁰ UNESCO 2003.

5. Bruk av språket i nye domener og medieutviklingen: 5 (dynamisk – samisk brukes i alle nye domener – selv om dette skjer i en mye mindre grad enn norsk).
6. Tilstedeværelse av materiell for språkundervisning og standardisering: 5 (det finnes en standardisert ortografi for samisk og samisk brukes som litteraturspråk, i media, forvaltning og opplæring).

I tillegg finnes det to faktorer som handler om holdninger til språket:

7. Holdningene og språkpolitikken fra regjeringens og andre statlige institusjoners side: 5 (Alle språk er likestilt og på samme måte beskyttet).
8. Språkbrukernes egne holdninger: mellom 5 (alle samer) og 4 (de fleste samer støtter språkvern og revitalisering).

Den siste faktoren handler om måten språket dokumenteres på og kvaliteten på denne dokumenteringen:

9. Språkdokumentering: mellom 5 (språkmaterialer produseres regelmessig) og 4 (det eksisterer noen tekster og andre media av alle typer).

Vurdert opp mot internasjonale konvensjoner om språkvern og også ut fra både Fishmans GIDS og UNESCOs vurderingskriterier, er det derfor ingen tvil om at samisk står i en ganske bra situasjon. Ved siden av dette positive bildet er det allikevel også tydelig at samisk i nesten alle sammenhenger kunne stått seg enda sterkere. Det er viktig å ha fokus på langtidsvirkninger; det som behøves, er nye generasjoner av språkbrukere som oppfatter samisk språkbruk i alle situasjoner som fullstendig normalt. Det må heller ikke glemmes at det finnes store forskjeller mellom de ulike samiske dialektene. Dette er særlig viktig, fordi det til og med i den vitenskapelige debatten ofte blir glemt at situasjonen for nordsamisk er mye bedre enn for sørsamisk og lulesamisk. Samiske organisasjoner har satset mer på språkvern utenfor det nordsamiske området i de siste årene, og innlemmingen av Tysfjord og Snåsa i forvaltningsområdet for samisk språk viser at problemet blir tatt på alvor også fra myndighetenes side. Til tross for en del slike positive tendenser, må ikke situasjonen forbli som den er.

4. Samisk i Stortingsvalgkampen 2005

Etter å ha sett på hvordan det samiske språkets situasjon oppfattes blant samer og i den vitenskapelige debatten, blir det nå interessant å se på hvordan denne situasjonen tolkes av politiske aktører i flertallssamfunnet. Oppfatningen majoritetssamfunnet har av utviklingen av det samiske språket og av ytterligere samiske krav viser hvor sterkt forankret den oppnådde situasjonen er, eller hvor lett den kan trues igjen. Derfor skal vi nå se på de norske politiske partienes holdninger til samiske spørsmål. Et godt eksempel på holdninger og oppfatninger i flertallssamfunnet er valgprogrammene fra de politiske partiene. Selv om enkelte politiske representanter kan ha avvikende meninger, er innholdet i programmene allikevel et tegn på hva som anses som politisk nyttig for å være attraktiv for velgerne. Vi vil derfor se på den politiske stemningen i de store norske politiske partiene i valgkampen 2005, og prøve å finne ut om denne stemningen tilsvarende det som i den vitenskapelige diskusjonen anses som nødvendig for samisk utvikling.

Som nevnt tidligere, er det påfallende hvor langt samisk i Norge har kommet i dag, særlig om en vurderer det i forhold til språkpolitiske situasjoner for brukere av andre minoritetsspråk. Dette betyr også at språkspørsmål ikke lenger står i sentrum av diskusjonen om samiske rettigheter. I dag fokuseres det mer på spørsmål om f.eks. rettigheter til land og vann, vanligvis i sammenheng med urfolksrettigheter i videre forstand. Dette er i seg selv et stort framskritt.

Når vi ser på flertallssamfunnets holdninger til en utvidelse av samiske rettigheter, må vi ha i bakhodet at språklovgivningen og bevisstheten om minoritetsrettigheter i samfunnet er på et forholdsvis avansert nivå. De store norske politiske partienes oppfatninger som vi nå skal se på, baseres hovedsakelig på valgprogrammene i Stortingsvalgkampen 2005. I denne sammenhengen er det viktig å påpeke at det her bare handler om situasjonen i året 2005. Dette kan altså ikke anses som utsagn om generelle tendenser i et langsiktig historisk perspektiv, hvor for eksempel Arbeiderpartiet i lang tid ble ansett som hovedaktør i fornorskningspolitikken.

I dag inneholder både SVs og Senterpartiets programmer detaljerte seksjoner om samepolitikk. Begge partiene vil utvide samiske rettigheter: Samefolket skal være garantert deltakelse i beslutninger om alle politiske

spørsmål som berører samiske interesser. Sametingets mandat skal utvides, og det skal styrkes finansielt. Både SV og Senterpartiet legger særlig vekt på debatten om samenes kollektive rett til land og vann. Staten skal generelt utvide støtten til samiske institusjoner og styrke utviklingen av samisk undervisningsmateriell og annen litteratur, øke omfanget av helse- og sosialtjenester osv.²¹

Også Arbeiderpartiet og KrF støtter utvidelsen av samepolitiske tiltak. I motsetning til SV og Sp foreslår de to partiene å gjøre dette ved å forsterke planleggingen innenfor den bestående rammen, heller enn gjennom utvidete rettighetsgarantier. Også i disse to valgprogrammene finnes det detaljerte utsagn om samiske spørsmål, og den samiske selvråderetten er et viktig tema som gjennom forhandlinger mellom Staten og Sametinget må videreutvikles i en kontinuerlig prosess. Sametinget skal få muligheter til å drøfte og utvikle en uavhengig politikk på alle områder som tilhører dets kompetanseområde. I tillegg ønsker også Arbeiderpartiet og KrF å høyne det eksisterende nivået hva angår samisk undervisningsmateriell, litteratur og media, og begge partiene støtter et program for å styrke samisk økonomi. Forskjellene fra SV og Senterpartiet ligger for det meste i grunnoppfatningen av spørsmålet om samisk politikkutforming skal baseres på samiske særrettigheter som samene har som urfolk, eller om den skal finne sted gjennom forhandlinger. Sametingets kompetanser skal ikke utvides generelt, men Sametinget skal få muligheten til å bidra til politikkutformingen så tidlig som mulig i prosessen.²²

Venstre tar på en måte en mellomposisjon ved å argumentere i favør av en forsiktig utvidelse av dagens samepolitiske situasjon. I motsetning til partiene diskutert ovenfor har Venstres valgprogram ingen uttrykkelige krav om flere samiske rettigheter. Venstre aksepterer at Norge har en enestående samisk språkkultur, men statens forpliktelser overfor samene relativiseres ved argumentasjon for at alle borgere i dagens multikulturelle samfunn i Norge skal ha muligheten til å kultivere morsmålet sitt av hensyn til den individuelle identiteten.²³ Allikevel fins det spesielle referanser til behov for samisk forskning, for undervisningsmateriell, og til støtte av

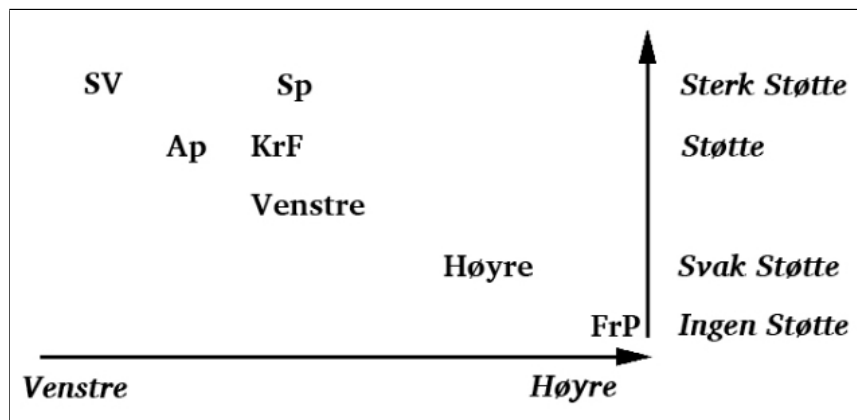
²¹ SOSIALISTISK VENSTREPARTI 2005 og SENTERPARTIET 2005, 108–109

²² DET NORSKE ARBEIDERPARTI 2005, 34–35 og KRISTELIG FOLKEPARTI 2005

²³ VENSTRE 2005.

samisk litteratur og samiske media, noe som skiller Venstres holdning fra Høyres syn. Høyre er i det store og hele tilfreds med situasjonen som den er: I valgprogrammet står det at Norge har et spesielt ansvar for samisk kultur og språk, men programmet nevner veldig få konkrete tiltak.²⁴

I klar motsetning til alle de andre store partiene står Fremskrittspartiet. FrPs valgprogram krever avskaffelse av nåværende samiske særrettigheter. Argumentasjonen for dette kravet virker ganske pseudodemokratisk og minner om gamle tiders fornorskingsargumentasjon. Til grunn for denne argumentasjonen ligger et dogmatisk og helt bokstavelig tolket likestillingsideal: Alle statsborgere skal ha samme rettigheter, noe som skal også gjelde for, f.eks., stemmerett. Slik begrunner FrP sitt krav om å legge ned Sametinget og å avskaffe alle samiske særrettigheter uten å ta hensyn til samenes spesielle urfolksposisjon i samfunnet eller deres historiske bakgrunn.²⁵

Figur 2: Norske partiers holdninger til utvidelse av samiske rettigheter i Stortingsvalgkampen 2005

Figur 2 sammenfatter partienes syn på samepolitikken i 2005. Den baseres på en tradisjonell måte å klassifisere partiene langs en høyre-venstre-skala uten å ta hensyn til andre cleavage-faktorer som for eksem-

²⁴ HOYRE 2005.

²⁵ FREMSKRITTPARTIET 2005.

pel sentrum–periferi.²⁶ Illustrasjonen viser en ganske klar differensiering mellom de mer skeptiske holdningene blant partiene på høyresiden og sentrumspartiene og partiene på venstresidens mer vennlige holdninger til økt støtte til samiske tiltak.

Hovedforskjellen mellom de politiske partiene i Norge ligger derfor mellom partiene som ønsker å utvide den aktuelle samepolitikken, eller støtter den nåværende situasjonen (Høyre), og FrP som det eneste parti som uttrykker åpen motstand mot samepolitikken. Vi kan derfor trekke den slutning at samenes kamp om anerkjennelse som etnisk minoritet med særrettigheter har ført til vidtgående godkjenning av minoritetsrettigheter fra de politiske partienes side. Til og med forholdsvis skeptiske partier har altså et prinsipielt aksepterende syn på samelovgivning. Dette kunne høyst sannsynlig ikke blitt oppnådd uten en tilsvarende støtte blant velgerne, eller, for å være mer forsiktig i evalueringen, i alle fall ikke hvis mer eller mindre åpen motstand hadde oppstått. Denne motstanden kommer til uttrykk i FrP. Med utgangspunkt i resultatet av stortingsvalget i 2005, betyr det at 22,1 % av velgerne stemte på partiet med åpen motstand mot samepolitikken. Høyre fikk 14,1 % av stemmene, mens 60,7 % og dermed et klart flertall av velgerne stemte på partier som støtter samfunnets dominerende syn på samepolitikken (selv om vi ikke må glemme at samepolitikken for de fleste velgerne sikkert ikke var den avgjørende grunnen for å bestemme seg for hvilket parti de skulle stemme på).

Til slutt kan det være interessant å sammenligne dette positive bildet med minoritetsspråksdiskusjoner i andre land. Deltakerne i debatten om gælisk i Skottland viser f.eks. en mye mindre utviklet bevissthet om språkverntiltak. Oppfatningene går fra sympati for lav og/eller svært lite støtte, via støtte til en politikk som baseres på aktiv språkplanlegging, til forsvar for en politikk som knytter språkvern til en befolkningsgruppes kollektive rettigheter. Det skotske parlamentet vedtok en gælisklov i 2005, men denne loven tar ikke noe standpunkt som fokuserer på rettigheter på grunnlag av den gæliskspråklige befolkningens særstilling i samfunnet, slik sameloven i Norge gjør. Loven skaper bare grunnlag for mer konsentrert språkplanlegging, og lovgiveren velger dermed en mellomvariant i debatten. Et eksempel på et helt annet språkvernparadigme er loven om nordfrisisk som ble vedtatt i den tyske delstaten Schleswig-Holstein i

²⁶ Jf. SIAROFF 2000, 367–369

2004. Her kan det absolutt ikke være tale om krav om mindretallsrettigheter i norsk forstand. Frisiskloven baserer seg på minimalkonsensus i samfunnet og skaper bare noen begrensede muligheter for å gjennomføre språkverntiltak fra statens side, uten forpliktelser som i Norge eller vekt på økt institusjonalisert språkplanlegging som i Skottland. Derfor er det forbausende at til og med talspersoner for frisiske institusjoner uttrykker seg tilfredse med denne lovgivningen og argumenterer for at konsensusen med flertallsbefolkningen ikke må trues. Frykten er tilsynelatende at mer konfrontasjon kunne føre til fiendtlig stemning i samfunnet, noe som i neste omgang kunne bli til en trussel mot det som er oppnådd til nå. Politiske partier som er friskvennlige, inntar faktisk de samme standpunkter som partier i Skottland som ikke kan kalles særlig gæliskvennlige (for en nærmere framstilling av debatten om gæliskloven i Skottland og frisiskloven i Slesvig-Holstein jf. Marten forthcoming).

5. Konklusjon: Det går ikke så verst med samisk, men. . .

For å sammenfatte vurderingen av hvor samisk står i dag, kan vi slå fast at samisk er et minoritetsspråk som står forholdsvis sterkt. Dette gjelder både i forhold til internasjonale krav om språkvern, og også når det samiske språkets situasjon plasseres i evalueringsmodeller for språktrussel. Samtidig, og i motsetning til andre samfunn, har dette høye språkvern nivået blitt akseptert blant store deler av flertallsbefolkningen. Sammenlignet med samfunnsdebattene om gælisk og frisisk, har samiskdiskusjonen i Norge utviklet seg slik at det nå er mulig å kreve utvidelse av samiske rettigheter, til tross for det høye nivået som allerede er oppnådd. Tross dette finnes det ulike oppfatninger av hvor langt samiske særrettigheter skal gå. Den positive evalueringen gjelder også mulighetene for politisk innflytelse fra den samiske befolkningen når det gjelder samiske interesser. Samiske spørsmål omtales på mange steder i det politiske systemet. Dette betyr at det – i alle fall til en viss grad – har skjedd en normalisering av samisk i samfunnsdebatten: Det blir oppfattet som normalt at diskusjonen om samepolitiske tiltak er en permanent del av den politiske debatten.

På den andre siden står samisk fortsatt svakt på mange områder. Dette er tydelig blitt påpekt fra vitenskapelig side. Det kan alltid gjøres mer,

og det finnes mange krav om støtte til samisk språkbevaring som ikke er blitt innfridd. Et slikt syn understrekes av de politiske partiene som krever utvidelse av samiske rettigheter, særlig vedrørende retten til å bestemme over egne interesser med hensyn til status som urfolk. Forskjellene i valgprogrammene viser at samfunnsdebatten om samiske rettigheter i Norge ikke er avsluttet. Men i forhold til språkverndiskusjonen i andre land finner debatten sted på et veldig høyt nivå.

Konklusjonen blir derfor for det meste positiv – til tross for mulighetene for forbedring av situasjonen. Det er tydelig at lulesamisk og sørsamisk står mye svakere enn nordsamisk gjør i kjernemrådet, og nordsamisk står svakere i kystområdene enn i indre Finnmark. Til tross for stor statlig og individuell innsats vil det ikke være mulig å bevare alle samiske varieteter på alle områder. Dette betyr at det samiske språket fortsatt er truet av flertallsspråket, og samiskspråklige domener står i fare for å gå tapt. Veien videre må derfor følge traséer som gjør det mulig å unngå eller i det minste å redusere situasjoner som kan føre til språkdød. Alt i alt virker det som om det politiske Norge har utviklet en ganske høy bevissthet om at dette er nødvendig.

Litteratur

- BRODERSTAD, Else Grete: *Samepolitikk – intersemaksimering eller identitetsskaping?* (= LOS i Nord-Norge, notat; 39). Tromsø: Universitetet i Tromsø, 1995.
- COUNCIL OF EUROPE, COMMITTEE OF MINISTERS. *Recommendation RecChL(2003)2 of the Committee of Ministers on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Norway*. 2003. URL: http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/2_monitoring/2.3_Committee_of_Experts'Reports/Norway_2nd_report.pdf.
- COUNCIL OF EUROPE. *European Charter for Regional and Minority Languages*. 1992. URL: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/I48.htm>.
- DET NORSKE ARBEIDERPARTI. *Ny solidaritet. Arbeiderpartiets program 2005–2009*. 2005. URL: http://www.dna.no/asset/26276/1/26276_1.pdf.

- FISHMAN, Joshua A.: »From Theory to Practice (and Vice Versa)«. I: FISHMAN, Joshua A. (Utg.): *Can Threatened Languages Be Saved? Reversing Language Shift, Revisited: A 21st Century Perspective*. (= Multilingual Matters; 116). Clevedon: Multilingual Matters, 2001. 451–483.
- FREMSKRITTSPARTIET. *Prinsipp- og handlingsprogram 2005–2009*. 2005. URL: http://www.frp.no/filestore/Program_FrP.pdf.
- HOYRE. *Nye muligheter. Høyres Stortingsvalgsprogram 2005–2009*. 2005. URL: <http://www6.nrk.no/nyheter/val2005/partiprogram/hogre.pdf>.
- HUSS, Leena: *Reversing Language Shift in the Far North. Linguistic Revitalization in Northern Scandinavia and Finland*. (= Studia Uralica Upsaliensia; 31). Uppsala: Uppsala universitet, 1999.
- JANSSON, Annika: »Cooperation between two minority languages – exchange of good practices in the Sámi and the Gaelic context«. I: SKÅLNES, Sigrid (Utg.): *Sustaining and supporting the lesser used languages*. Oslo: Norwegian Institute for Urban, Regional Research, 2001. 61–82.
- JOSEFSEN, Eva. *Samene og de nasjonale parlamentene. Kanaler for politisk innflytelse. Kautokeino: Kompetansesenteret for urfolks rettigheter*. 2003. URL: <http://www.galdu.org/govat/doc/nasjonaleparlamentevajosefsen.pdf>.
- KRISTELIG FOLKEPARTI. *Politisk program 2005–2009*. 2005. URL: http://www.krf.no/portal/page?_pageid=33,160280&_dad=portal&_schema=PORTAL.
- LEWIS, Dave: *Indigenous rights claims in welfare capitalist society. Recognition and implementation. The case of the Sami people in Norway, Sweden and Finland*. (= Arktisen keskuksen tiedotteita Arktisen keskuksen tiedotteita; 24). Rovaniemi: Arctic Centre, University of Lapland, 1998.
- MAGGA, Ole Henrik: »Establishing Saami as a language for education – problems and challenges«. I: MARTINUSSEN, Bente (Utg.): *Languages in a multilingual region: challenges and approaches to the teaching of minority and foreign languages in a multilingual region: language contact in the Barents region as an example*. Alta: Høgskolen i Finnmark, 2001. 65–76.

- MARTEN, Heiko F. »Political Parties' Views in Recent Minority Language Debates in Europe: Three Paradigms of Language Policy. Paper given at the 10th International Conference on Minority Languages (ICML-X), Trieste, 30 June – 3 July 2005«. to be published at <http://www.sluri.org>. 2005.
- MARTEN, Heiko F.: »The Potential of Parliaments for the Empowerment of Linguistic Minorities: Experiences from Scotland and Norway«. I: PÜTZ, Martin, Joshua A. FISHMAN og JoAnne Neff-van AERTSELAER (Utg.): ›*Along the Routes to Power*‹: *Explorations of Empowerment through Language*. (= Contributions to the Sociology of Language; 92). Berlin / New York: Mouton de Gruyter, 2006. 199–216.
- RAVNA, Ellen: *Iskkadeapmi sámegiela geavaheami birra: raporta / Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš; bargoaddi: Sámi giellaráddi / Samisk nærings- og utredningssenter; oppdragsgiver: Samisk språkråd*. Deatnu: Sámi Ealáhus- ja Guorahallanguovddáš, 2000.
- SARA, Andde. *Regional Characteristics of Sápmi and the Sami people, Presentation at the Conference: ›The Regional Identity of Ethnic Groups in Europe‹, in collaboration with ›The Land of Schleswig-Holstein, the Federal Union of European Nationalities and the European Academy Sankelmark* 13–14 June 2002. 2002. URL: http://www.fuen.org/pdfs/20020614Saami_Sara.pdf.
- SETERPARTIET. *Senterpartiets prinsipp- og handlingsprogram 2005–2009*. 2005. URL: http://www.senterpartiet.no/dokumentene/7074/3202/14._den_samiske_befolkningen.pdf.
- SIAROFF, Alan: *Comparative European Party Systems. An Analysis of Parliamentary Elections Since 1945*. New York / London: Garland, 2000.
- SKÅLNES, Sigrid (Utg.): *Sustaining and supporting the lesser used languages*. Oslo: Norwegian Institute for Urban, Regional Research, 2001.
- SOSIALISTISK VENSTREPARTI. *SVs arbeidsprogram 2005–09*. <http://www.sv.no/politikken/program/bokmal/dbaFile78722.html>. 2005. URL: <http://www.sv.no/politikken/program/bokmal/dbaFile78722.html>.

- TODAL, Jon. »>...jos fal gáhttet gollegielat«. Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet«. Avhandling (dr. art.) Tromsø: Det humanistiske fakultet, Universitet i Tromsø, 2002.
- UNESCO. *Language Vitality and Endangerment, Report by the UNESCO Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages*. 2003. URL: http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=9105&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- VENSTRE. *Mer Frihet. Mer Ansvar. Et sosialliberalt reformprogram for stortingsperioden 2005–2009*. 2005. URL: <http://www.venstre.no/kilden/00012667-8000000B/Stortingsvalgsprogrammet05-09>.